

МОТИВИСАНОСТ ЗНАЧЕЊА СИНОНИМА РЕЧИ *ЛАЖОВ*, *ПОТКАЗИВАЧ* И *УЛИЗИЦА* У ОМЛАДИНСКОМ ЖАРГОНУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА¹

САЖЕТАК

У овом раду се, на удруженим теоријским платформама компоненцијалне анализе и когнитивне лингвистике, анализира мотивисаност значења синонима речи *лажов*, *попказивач* и *улизица* у омладинском жаргону српског језика. Издвојене су семе које су у речима послужиле као мотивациони извор за нову семантичку реализацију и на основу њих, у процесу категоризације, дате су појмовне метафоре.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: сема, изворни домен, циљни домен, категоризација, појмовна метафора.

1. Теоријско упориште анализе

Жаргон је језички варијетет који карактеришу специфична, најчешће лексичка и фразеолошка језичка средства и њиме се идентификују припадници одређене друштвене групе (Бугарски 2003: 9). У жаргону се, супротно правилима језичке економије која важи у стандардном језику, боље подносе синоними (Чанак 2005: 210–211), јер је популарност неке појаве изражена бројношћу њених жаргонских синонима. Један од продуктивнијих начина на који настају синоними јесте „стварање секундарних значења лексема, пре свега метафоричних и метонимијских” (Драгићевић 2010: 250) што је, анализирајући жаргон, раније потврдио и Бугарски уз констатацију да врло често стандардне речи процесом метафоризације добијају своја жаргонска значења (Бугарски 2003: 15).

У компоненцијалној анализи метафора је пренос номинације с једног семантичког садржаја на други, мотивисан аналошким повезивањем семантичких компонената, сема нижег ранга. Тада се замењују појмовне вредности, тј. архисема полазног семантичког садржаја архисемом циљнога семантичког садржаја. „Свака од семантичких компонената, сема нижег ранга може бити мотивацио-

---

¹ Овај рад настао је као испитна обавеза у оквиру предмета *Когнитивна лингвистика* на докторским студијама Филолошког факултета у Београду. Захваљујем се проф. др Рајни Драгићевић и доц. др Катарини Расулић на корисним саветима.

на база за асоцијативно повезивање двају семантичких садржаја, односно може бити фокус за развитак новог значења” (Гортан-Премк 1997: 86–89).

Когнитивна лингвистика механизам метафоре поима као разумевање једног појма уз помоћ другог (Лејкоф 1980: 5) и обично се чулно сазнатљив и добро познат појам пресликава на други домен. Изворни домен „позајмљује” своју структуру, а онај који се на основу њега разумева назива се циљни (Кликовац 2004: 11–12). Приступ који когнитивна лингвистика заузима у проучавању значења јесте његово изједначавање „са концептуализацијом – образовањем појмова на основу човековог физичког, чулног, емоционалног и интелектуалног искуства са светом који га окружује” (Кликовац 2004: 9), а један од најважнијих когнитивних процеса за лингвистику је категоризација – ментално сврставање појава у групе (категорије) за потребе мишљења и језичког кодирања (Кликовац 2004: 29). Категорије се образују на основу карактеристика које деле сви чланови категорије (Лејкоф 1987: 8), а „категорије обично имају унутрашњу организацију: у њима постоји прототип – најбољи пример за ту категорију за који се везују други чланови категорије” (Кликовац 2004: 29).

2. Предмет, корпус, циљ и методологија рада

У овом раду анализирамо мотивисаност значења жаргонских синонима три стандардне речи српског језика: *лажов*, *пошказивач* и *улизица*. Корпус за анализу је ексцерпиран из пет речника жаргона: *Речника жаргона Драгослава Андрића* (ДА), *Речника српског жаргона Боривоја Герзића* (БГ), *Београдској фрајерској речнику* Петрита Имамија (ПИ), *Речи – речник ђачког жаргона* Мирјане Милојковић (ММ) и интернетског речника *Вукајлија – речник сленга* (В)². Ексцерпирани примери индексирани су иницијалима аутора речника, док је за *Вукајлију* индекс (скраћени) назив речника.

Жаргонска продуктивност је изразита, јер за три анализирани речи постоји више од стотину синонима. Због лакшег сагледавања целокупни корпус је узбучен и груписан према речима на које се односи.

У проучавању лексичког значења синонима речи *лажов*, *пошказивач* и *улизица* у жаргону српског језика покушаћемо да удружимо компоненцијалну и концептуалну анализу. Компонденцијална анализа ће бити од великог значаја за анализу семантичких компонената које су учествовале у извођењу жаргонских речи од постојећих стандардних. Често се дешава да реч има више семантичких црта које удружено мотивишу ново значење. Лексеме – синониме, за које сматрамо да имају исту архисему или сему нижег ранга (или више њих),

² Вукајлија је интернет страница која је настала као идеја да постане речник сленга. Између осталог, добар њен део данас је посвећен дефиницији жаргонских појмова које могу да креирају регистровани посетиоци – *вукајлијаши*.

и које су послужиле као изворни домен, покушаћемо да групишемо, те да их, у духу когнитивне лингвистике категоризујемо и дамо појмовне метафоре како бисмо јасније представили механизме помоћу којих омладина концептуализује *лажова*, *пошказивача* и *улизицу*.

Иако ће у корпусу бити наведене, речи које су позајмљенице из других језика, и као такве учествују у обогаћивању лексичке синонимије, неће бити предмет наше анализе, као ни жаргонизми настали суфиксацијом без метафоризације у основи грађења нових значења речи.

Све речи из издвојеног корпуса су лексеме из лексичко-семантичке групе речи са општим значењем *potina agentis* (Станојчић 2012: 150) које означавају вршиоца радње. Како Гортан-Премк (1997: 74) истиче, ове именице „имају могућност развијања метонимијске релације *онај који врши ллајолску радњу* ↔ *оно чиме се врши ллајолска радња*: бријач = *нож за бријање и берберин*”. Пошто „метонимија у језику подразумева употребу назива једног ентитета да се означи други ентитет који је са њим у некој логичкој вези” (Расулић 2010: 51), покушаћемо да утврдимо да ли у нашем корпусу има речи које су настале уз помоћ појмовно-значењског механизма: РАДЊА – УЧЕСНИК РАДЊЕ.

3. Мотивисаност значења синонима речи *лажов*, *пошказивач* и *улизица*

У својој анализи првенствено смо представили стандардна значења речи *лажов*, *пошказивач* и *улизица*. Уз сваку реч издвојили смо поткорпус из жаргона српског језика, а потом смо покушали да га категорисемо, тј. да групишемо речи у категорије на основу њихових семантичких компонената, архисема и сема нижег ранга. За речи које су груписане у одређену категорију покушали смо да, у духу когнитивне лингвистике, предложимо појмовне метафоре. Будући да су све лексеме из корпуса речи које означавају вршиоца радње, трудили смо се, у највећој мери, да и у појмовним метафорама имамо ту категорију речи.

3.1. Мотивисаност значења синонима речи *лажов*

У *Речнику српског језика* Матице српске реч *лажов* је дефинисана као лажљивац, онај који лаже, који је склон лагању, *лажов*, док је глагол *лајати* дефинисан као ‘говорити неистине, лажи, обично с одређеним циљем, измишљати; бити неискрен према некоме; лажима доводити у заблуду, варати, обмањивати (некога)’.

Поткорпус који смо издвојили у речницима жаргона за реч *лажов*:
барон _(ДА) = *барончина* _(ДА) (асоц. Минхнаузен) – велики лажов;
барон _(ПИ) – лажов (асоц. на Барона Минхнаузена)
барон(ија) _(БГ) – лажов

барон (Б) – некада нижа племићка титула, данас титула која се удељује лажову из краја

Борџија (ДА) – сплеткарош, интригант

Борџија (БГ) – преварант, варалица, овејани лажов

бојаџија (ДА) – варалица, преварант, лажов

буваџор (ДА) – лажов (асоц. бува – лаж, лажна вест, дезинформација)

џасер (ДА) – лажов

димничар (ДА) – (асоц. ложач) лажов

жираниј (ДА) – лажни сведок

кењаџор (ДА) – досадна причалица, фразер; лажљивац

лајардер (ДА) – (асоц. лагарија, витез Лагардер) – лажов

лаџаџор (ПИ) – особа која лаже

лажара (ПИ) – лажов

лажњак (ПИ) – особа која се лажно представља

лажуља (ПИ) – лажљивица

лелемуд (ДА) – лажов, обмањивач, преварант, варалица

лирафон (ДА) – (инверзија од фолирант) варалица, преварант, симулант, позер, лажов

ложач (ДА) = *ложаџор* (ДА) – блефер, лажов, наговарач, подстрекач;

(*ложач на*) *Боинју* (ДА) – велики лажов, велики обмањивач;

ложач (БГ) – лажов

молер (ДА) – лажов, варалица, преварант;

молер (БГ) – лажљивац

мудац (ДА) – лажов

мудрац (ДА) – лажов

мувара (ДА) = *муљара* (ДА) – варалица, преварант, лажов = *муваџор* = *муљаџор*

џироман (ДА) – (асоц. палити) блефер, лажов

џржионичар (ДА) – блефер, лажов, наговарач

џушач (ДА) = *џушик* (ДА) – лажов, покварењак, сплеткарош, варалица

сваџ (ДА) – лажни сведок; *сџари сваџ* (ДА) – онај ко налази лажне сведоке

словослајач (ДА) – врдалама у разговору, особа која извитоперава исказе; лажљивац, лажљивица

џровач (ДА) – лажов;

џровач (БГ) – лажов

фолер (ДА) – лажов, обмањивач, варалица, преварант, притворица, дволичан одн. неискрен човек

фолер (БГ), *фолираниј* (БГ) – лажов;

фолер (ПИ) – лажов;

фолираниј (ДА) – лажов, обмањивач, варалица, преварант; симулант (ит. *folia* – бајка)

џулов (ДА) – клеветник, лажов (џукела + кулов)

шарар (ДА) – лажов

шминкер (ДА) – варалица, преварант, лажов

Анализом поткорпуса који се тиче мотивисаности значења синонима речи *лажов*, увидели смо да се речи могу сврстати у неколико категорија. Најбројнију категорију чине речи чији је изворни домен ватра, потом следе боја, личност, јемство. Остале речи нису груписане у категорије, јер немају карактеристике које би их међусобно повезале. Оне су мотивисане појединачним семама.

а) Речи у категорији коју смо назвали „ватра” јесу: *димничар*, *ложач* (*ложашор*, *ложач на Боинју*), *ѿироман*, *ѿржионичар*, *ѿушач*, *ѿушик*. Изворни домен ових речи тумачимо као паљење ватре која као продукт има дизање температуре и дим. Семе температуре и дима су мотивационе базе за повезивање наведених жаргонских речи са речју лажов. Креатори жаргона онога ко лаже метафорички сагледавају као особу која причањем различитих прича подиже температуру код слушалаца, односно „подгрева” (опет метафорички речено) ситуацију, чини је узбудљивијом, а дим као продукт ватре визуелно замагљује слику, тј. истину. За ову категорију појмовна метафора би гласила: ЛАЖОВ ПАЛИ ВАТРУ или ЛАГАЊЕ ЈЕ ПАЉЕЊЕ ВАТРЕ.

б) У категорији коју смо назвали „боја” уочили смо да је архисема боја продуктивна као асоцијативни извор за жаргонизацију речи у значењу лажов у речима стандардног језика (изузев речи шарар): *бојаџија*, *молер*, *шарар* и *шминкер*. Боја која се наноси, служи да нешто префарба, тако и лажов, по аналогији, користи боју да истину чини нетранспарентном, непрозирном. Оно што је заједничко за *бојаџију*, *молера*, *шарара* и *шминкера* јесте да они радњу бојења, кречења и шминкања обављају неком врстом четке. Лажов своје „бојење” обавља речима чији колорит и живописност може да прија слушаоцу и да га завара. У духу когнитивне лингвистике, метафора би гласила: ЛАЖОВ БОЈИ или ЛАГАЊЕ ЈЕ БОЈЕЊЕ.

в) Као когнитивни механизам који може мотивисати значење је и конвенционално знање – знање које деле припадници одређене културе (Кевечеш 2002: 207). У речницима жаргона пронашли смо неколико речи чију мотивисаност треба потражити у историји или књижевности: *барон*(*чина/џија*), *Бориџа* и *Лајаргер*. Реч *барон*(*чина/џија*) своју асоцијацију има у немачком барону Минхаузену који је измишљао приче по повратку са ратишта. *Бориџа* је шпанска породица која је позната по развратном животу и сплеткама. Познати су били и као тровачи. *Лајаргер* је витез Лагардер, лик из романа кога не красе негативне особине, али је та реч у жаргон српског језика ушла као асоцијација због хомоморфности прва два слога глагола *лајаџи* и почетног дела његовог имена. Будући да се ради о особама одређених особина или карактера, ову категорију смо назвали „личност”. Код ових речи уочавамо метонимијску трансформацију (КАРАКТЕРНА) ОСОБИНА – ОСОБА КОЈА ЈЕ НОСИ, и потоњу метафоричку

мотивацију речи лажов у жаргону српског језика. У овој категорији метафора би гласила: ОСОБА КОЈА ЈЕ ЛАЖОВ МОЖЕ СЕ ПОИСТОВЕТИТИ СА (ИСТОРИЈСКОМ) ЛИЧНОШЋУ ИЛИ КЊИЖЕВНИМ ЛИКОМ КОЈИ ЈЕ ОСВЕДОЧЕН КАО ЛАЖОВ.

г) За циљни домен синтагме „лажни сведок” постоје три речи: *жиранѝ*, *сваѝ*, *сѝари сваѝ*. Ову категорију назвали смо „јемство”, јер је семантичка компонента која им је на асоцијативном плану заједничка – гаранција (која се даје особи). *Жиранѝ* и *сваѝ* имају значење лажног сведока, док је *сѝари сваѝ* особа која налази лажне сведоке. Изворни домен у речи жирант проналазимо у (новчаној) гаранцији која се даје за особу. Из српске традиције, стари сват је организатор на дану венчања, присутан је на чину заветовања, придаје му се велика част. Он координира сватове који чине свадбену поворку. Творци српског жаргона су пречицом појмовне метафоре ЛАЖНИ СВЕДОК ЈЕ ЈЕМАЦ, успели да живописно и аутохтоно дочарају улоге *жиранѝа* и *сваѝа* који партиципирају у догађају као (квази)хроничари, док *сѝари сваѝ* координира улоге, сцену и текст.

д) Речи у значењу ‘лажов’ које нису део ниједне категорије, јер немају заједничких семантичких компонената су: *буваѝор*, *ѝасер*, *кењаѝор*, *лелемуд*, *лирафон*, *мувара (муваѝор)*, *мудац*, *мудрац*, *муљара (муљаѝор)*, *словослаѝач*, *ѝровач* и *ѝулов*. Изворни домен за реч *буваѝор*, насталу суфикацијом, јесте именица *бува*, која у жаргону значи лаж. Неколико семантичких компонената из речи *бува* учествује у грађењу сложеног изворног домена: *бува* је бескрлни инсект, лако скаче на раздаљине које неколико пута превазилазе њену телесну дужину, и чини штету домаћину на коме се настани. Асоцијација за циљни домен *лажов* је у томе што се лаж, попут буве, преноси брзо и далеко – на штету онога на кога се односи. *Буваѝор* је особа/лажац који пушта гласине.

Мувара (муваѝор) је девербатив од глагола *муваѝи* у жаргонском значењу ‘радити нешто непоштено’. За реч *муљара (муљаѝор)* творбена основа је именица *муљ*. *Мувара (муваѝор)* је особа за коју се везују нечасне радње, обмањивање других својом причом, лагање, „мотање”, „вртење” неке приче, која је базирана на лажним чињеницама. У речи *муљаѝор (муљара)* – именица *муљ* је изворни домен за циљни домен вршиоца радње који има потребу да прикрива чињенице, чинећи их непрозирним (попут муља) – што је семантичка црта ове речи која је асоцијативно индуковала ново значење.

Словослаѝач је реч која је у жаргон доспела као хомонимна асоцијација. У овој речи двојачко је исказана игра форме и садржине. Значење изворног домена се може протумачити као: *слова слаѝаѝи* (слагати на гомилу, ређати слова надугачко с импликацијом лагати - „ко много прича или много зна или много лаже”) или *словима слаѝаѝи* – користити слова за лагање (свр. ређи лаж, неистину).

Изворно значење речи *шровач* јесте ‘онај који убија отровом’. У жаргону особа која је тровач трује атмосферу и односе својим лажима. Ова реч се може повезати са речју *Борчија* у значењу лажов.

Реч *кењашор* која потиче од жаргонског глагола *кењашти* (ромски „кхања” – нужда) (Имами 2007) у значењу вршити велику нужду, асоцијативно се везује за особу чији се говор и речи повезују са којештаријама.

Позајмљеница *фолер* води порекло од итал. *fola*³ – бајка, измишљотина, тако да у нашем жаргону реч од адаптиране основе и суфикса -ер означава човека који лаже, измишља.

Неке речи немају баш тако јасан изворни домен и ми се ограђујемо у покушају његове реконструкције: *гасер*, *лелемуг*, *лирафон*, *мудац*, *мудрац* и *цулов*. За реч *гасер* изворни домен може бити реч *гас* као средство којим су људи били тровани за време II св. рата, чиме се ова реч по категорији може повезати са речју *шровач*. Онај ко је гасер трује атмосферу својим лажима које пушта као гас. Друго тумачење потиче од речи *гас/гасови* као продукт варења, који се избацују из црева: имати гасове, и њега ћемо интерпретативно повезати са речју *кењашор*.

Једину асоцијацију као објашњење речи *мудац* у значењу лажов можемо повезати са изразом *имаши муда*, али у значењу – онај који лаже – има муда, јер ако га ухвате у лажи тешко њему.

Асоцијација за дефинисање изворног домена речи *мудрац* јесте паралелизам са колоквијалним значењем ‘филозофирати’ и ироничним ставом да онај који мудрује много прича, измишља, лаже, има фантастичну машту. У *Речнику* Матице српске реч *мудрац* значи и онај који је препреден, превејан, лукав, препредењак.

Иако је за реч *лирафон* Драгослав Андрић дао објашњење да је инверзија од фолирант, која као таква не би била предмет наше анализе, на платформи когнитивне лингвистике, претпостављамо још једно значење ове речи: лира+фон. У овој сложеници проналазимо изворни домен: лира је инструмент који лепо звучи, а фон је глас – они који лажу труде се да лепо звуче и да им глас буде убедљив.

Реч *цулов*⁴ је сливеница настала сажимањем речи *цукела* и *кулов*. Овај структурни образац заснован је на мешању или укрштању основа (Клајн 2002: 91), а омладински жаргон је „једно од изворишта процеса сливања којим се упућује на психолошке и моралне карактеристике људи” (Бугарски 2003: 124). Реч *цулов* је пејоративан назив за човека, а када му се додају особине пса који лаје (лајати у жаргону значи брбљати, причати глупости – (пи)) долазимо до жаргонског значења: клеветник, лажов.

³ Клајн, И. Италијанско-српски речник, 2011.

⁴ (пи) Ромски „цукел“ – пас и ромски „к(х)ул“ – говно или од ит. „culo” задњица.

Реч *лелемуг*, која данас има значење беспослене особе, мотивационо нам је непрозирна у значењу лажов.

Лајаџор, *лажара*, *лажњак*, *лажуља* су речи које су изведне суфиксалном деривацијом специфичном за жаргон и нису предмет наше анализе.

3.2. Мотивисаност значења синонима речи *пошказивач*

У Речнику српског језика Матице српске реч *пошказивач* значи достављач, конфидент, а глагол *пошказати* значи одати (некоме); издати, показати некога.

Поткорпус који смо издвојили у речницима жаргона за реч *пошказивач*:

авер (ДА) – доушник, потказивач, достављач (позајмљеница фр. *avertir* – обавестити)

бундаш (ДА) – потказивач, издајца (Припадник Културбунда [Просветног савеза] у старој Југославији, фашистичке организације која је била „пета колона“ за време другог светског рата. [нем.]

воки-шоки (БГ) – потказивач, доушник

врана (ДА) – ухода, тајни пратилац, потказивач, достављач

јајер (ДА) – потказивач, достављач, издајца

јуслар (ДА) – потказивач, достављач

дакилограф (ДА) – потказивач, доушник

куца на машини (РБЖ) – издаје, потказује

делејаи (ДА) – убачени затворски шпијун одн. потказивач

грукара (ДА), *грукаџор* (ДА), *грукер* (ДА) – потказивач, издајца. Од *грук* – потказивање, одавање

грукара (БГ), *грукаџор* (БГ) – потказивач, *гоушник* (нем. *Drucker* – штампар)

извор (ДА) – особа која стално или спорадично даје релевантне обавештајне податке

канаринац (ДА) – издајца

канаринац (БГ) – особа која све открије полицији

канаринац (ПИ) – потказивач (асоц. на *цвркушање*, *иричање*)

квочка (ДА) – доушник, потказивач

квочка (В) – брката комшиница која увек цинка децу родитељима, буши им лопте када пређу у њено двориште

крџица (ПИ) – шпијун у властитим редовима

крџица (В) – особа инфилтрирана у одређену групацију ради прибављања поверљивих информација; данас популарније инсајдер;

крџица (В) – најомрженији организам у подземљу

морзеовац (ДА) – потказивач

њушкало (БГ) – доушник, потказивач

ошкуцач (ДА) – потказивач, издајца

јацов (ДА) – потказивач, достављач, издајник

- ѿацов* (БГ) – цинкарош, потказивач
- ѿевач* (ДА) – потказивач, достављач, издајник
- ѿевач* (БГ) – доушник, потказивач
- ѿевач* (В) – још један old school израз за цинкароша, друкару, тастера
- ѿиздош* (ДА) – непоуздана особа, потуљенко, потказивач, издајница, онај ко одаје тајне
- ѿиздош* (РЂЖ) – особа која изда сваку тајну
- ѿис* (ДА) – потказивач
- ѿичка* (ДА) – потказивач, достављач, издајница
- редњара* (ДА) – доушник, потказивач = редњатор;
- редѿи* (РЂЖ) – читати
- редњара* (БГ) – потказивач, доушник, цинкарош
- редњара* (В) – доушник, цинкарош
- суфлер* (ДА) – потказивач
- ѿасѿер* (ДА) – потказивач, достављач, издајница;
- ѿасѿер* (БГ) – доушник, потказивач
- ѿасѿер* (ПИ) – потказивач (асоц. на телеграфски тастер)
- ѿасѿер* (РЂЖ) – тужибаба
- ѿасѿер* (В) – лик који цинкари само када га притиснеш и држиш под притиском, а чим пустиш, он престане
- ѿасѿераш* (ДА) – потказивач, достављач, издајница
- ѿелер* (ДА) – (асоц.: енг.) – достављач, потказивач
- ѿелефонац* – потказивач
- ѿоки-воки* (ДА) – потказивач, достављач, доушник
- уволажа* (ДА) – потказивач, доушник
- ѿиља* (БГ) – потказивач, доушник
- ѿинк* (ДА) = *ѿинкара* (ДА) = *ѿинкер* (ДА) = *ѿинкарош* (ДА) – достављач, потказивач, денунцијант, издајник
- ѿинкара* (БГ) = *ѿинкарош* (БГ) – доушник, потказивач
- ѿинкара* (В) – цинкарош ословљен у женском роду што га у причи чини још већом пичкетином
- ѿинкарош* (ПИ) – потказивач (нем. *zinken* – дојавити)
- ѿинкарош* (В) – незванични дистрибутер поверљивих информација
- ѿинкарош* (В) – онај који се бави поцинковањем ствари
- ѿинкарош* (В) – онај који друка а да га нико није питао ништа
- шмекац* (ДА) – потказивач, издајница (нем. *schmecken* – (на)мирисати)
- шмекер* (БГ) – доушник, потказивач
- шѿребер* (ДА) = *шѿребос* (ДА) = *шѿрекс* (ДА) – достављач, потказивач, денунцијант, издајник (нем. *Streber* прегалац, лакташ)

Сагледавајући издвојени поткорпус за реч *пошказивач* у жаргону српског језика, учили смо да у процесу метафоризације постоје три категорије које као изворни домен имају животињу, комуникацију и глас.

а) Као прве у метафоричкој трансформацији речи *пошказивач* издвајамо зониме, чије су одређене семантичке компоненте послужиле као изворни домен за категорисање циљног домена. Због тога смо ову категорију назвали „животиња” и поделили је на три поткатегије: птица, глодар и њушка. Речи које као изворни домен имају птицу су: *врана*, *канаринац* и *квочка*. Будући да ове три птице по својим обличким семама (физичким особинама) нису упоредиве (величина, боја), оно што их у овом контексту повезује јесте изражен негативан асоцијативни план њиховог гласа који се доводи у везу са потказивањем: грактање, певање, квочање. Црна боја вране јесте додатна асоцијативна сема која потказивачу метафорички даје дозу тајанствености згодне за скривање, тајно праћење. Појмовним пресликавањем долазимо до метафоре: ПОТКАЗИВАЧ ОДАЈЕ ГЛАСОМ.

Кртица и пацов су животиње из породице глодара и имају заједничке семантичке црте које су основа нашег категорисања изворног домена за појам потказивач у жаргону. Кртица ровари у земљи, прави канале, док се пацов креће кроз канализацију (канал). Особа која је *кртица* или *пацов* има своје „канале којима се креће и прикупља информације” које даље пласира. У појму „канал”, кроз који се две подземне животиње крећу, видимо основну асоцијацију за особу која је потказивач, док *подземље* и *мрак*, које им је такође заједничко, додатно појачавају негативну конотацију самог чина потказивања који је тајан. Појмовна метафора би гласила: ПОТКАЗИВАЧ ИМА СВОЈЕ (ТАЈНЕ/МРАЧНЕ) КАНАЛЕ.

У поткатегији њушка имамо само једну реч као изворни домен за потказивача: *њушкало*. Значење речи *њушкало* потиче од речи *њушка*, *њушићи* у значењу додиривати некога или нешто да би се осетио мирис; њухом испитивати, тражити. Суфикс *-ало* је, иначе, продуктиван у ироничном или погрдном конотирању људских особина или занимања (Бугарски 2003: 66). И *Речник* Матице српске препознаје реч *њушкало* у значењу – онај који жели све да сазна, онај који свуда загледа да би нешто сазнао; тајни агент, ухода. Обличка сема која означава специфичан носни апарат животиње индукује циљни семантички садржај са значењем потказивача у жаргону српског језика.

б) У категорији „комуникација” као изворни домен при жаргонизацији речи потказивач су средства комуникације (и њихови делови), називи занимања у вези са комуникацијом: *воки-шоки*, *дакшилограф*, *морзеовац*, *ојкуџач*, *шасиџер*, *шасиџераш*, *шелефонац*, *шоки-воки*. Циљни домен „потказивач” разумемо кроз искуствено ближе домене: *воки-шоки* (*шоки-воки*) и *шелефонац* су од појма материјално блиског и опипљивог добили негативно значење за особу која гласом „преноси информације”. *Воки-шоки* (*шоки-воки*) је првенствено употребљена као извор у метонимијском преносу у коме је циљ човек: СРЕДСТВО РАДЊЕ –

ЧОВЕК КОЈИ ВРШИ ТУ РАДЊУ (Расулић 2010: 60), па је у другом ступњу метафоризацијом добила своје жаргонско значење – потказивач. О томе да је метонимијско мапирање у основи процеса метафоре говори и Барселона (2003: 310, Расулић 2010: 56). Исти процес метонимија – метафора може се приписати и за реч *џасџер*. *Дакџилоџраф*, *морзеовац*, *оџкуџач* – јесу речи настале процесом метафоризације. Ове три речи заједно са речима *џасџер* и *џасџераи* негативно су конотиране речи за вршиоца радње који потказује, прослеђује информације путем тастера, типкањем по тастатури. Реч *џасџераи* је суфикацијом речи тастер добила свој жаргонски статус.

б) Реч која би условно могла да се подведе под ову категорију је реч *џаџер*. Гајгер је апарат за мерење радиоактивности и у тој семантичкој компоненти проналазимо изворни домен за механизам проширења значења. Као што гајгер „читава радијацију” као нешто штетно, тако и потказивач „читава” информације које могу штетити некоме када буду откривене. Истоветни процес који прати речи *воки-џоки* (*џоки-воки*) и *џасџер*, прати и реч *џаџер* која служи као извор у метонимијском преносу у коме је циљ човек, да би каснијим процесом метафоризације добила своје жаргонско значење.

в) Речи са циљним значењем потказивача изворни домен имају и у категорији коју смо назвали „глас”. У сликовитој метафоризацији српског жаргона за потказивача су употребљене речи *џуслар*, *џевач* и *суфлер*, који се, као вршиоци радње, свако у свом домену, користе гласом. Гуслари су народни певачи и певају епске песме које су јако дуге, каткад и митологизирани. Тим песмама дају и своју интерпретацију, лични печат. Поред семе гласа, митологизирање и интерпретација могу бити додатне асоцијације за проширење значења речи: гуслар, информацијама које пласира, додаје нешто по личном нахођењу. У изворном домену речи *џевач* проналазимо асоцијацију за особу која својим гласом одаје тајне. Певање значи интерпретирање мелодије и музичких тонова гласом, а именицу *џевач* повезали бисмо са глаголом *џроџеваџи* који значи почети певати (обично о ономе ко дотад није певао) што у разговорном језику значи проговорити (под присилом у истрази). Будући да потказивач може и без присиле да потказује, другу интерпретацију речи *џевач* повезали бисмо са изразом *иџи лако као џесма*, јер – певач пева песме, а када потказивач тј. *џевач* потказује без присиле њему то иде лако – као песма, континуирано и у једном даху. Појмовно пресликавање у речи *суфлер* иницирано је основним значењем ове речи – намештеник у позоришту који дошаптава текст. На сличан начин и потказивач користи информације које зна да би их тихо и тајно саопштио коме треба.

На основу категорисања гласа као изворног домена, сматрамо да ову категорију можемо повезати са поткатегоријом *џџиџа* у категорији „животиња”, јер их повезује исти асоцијативни план – глас. Разлика је у зооморфности, односно антропоморфности мотивационе архисеме за исти циљни семантички

садржај у речи потказивач, а појмовна метафора је иста: ПОТКАЗИВАЧ ОДАЈЕ ГЛАСОМ.

г) У корпусу смо пронашли три речи: *ѝис*, *ѝиздош*, *ѝичка* које потказивача квалификују као покварењака, непоуздану и особу без карактера, тако да бисмо ту категорију назвали „карактерна особина”. *Пис* је реч турског порекла у значњу поган, прљав, нечист, а речи *ѝизда* и *ѝичка* су жаргонизми са значењем подла (покварена) особа. Код ових речи учавамо метонимијску трансформацију КАРАКТЕРНА ОСОБИНА – ОСОБА КОЈА ЈЕ НОСИ, и потоњу метафоричку жаргонизацију речи у значењу потказивач. Поред тога, речи *ѝизда* и *ѝичка* у жаргону имају значење женског полног органа. На *Вукајлији* смо пронашли додатно појашњење за реч *ѝичка*: израз који се користи приликом дочаравања карактерних особина мушке особе, тј. особе која „нема муда”⁵. Мушке особе са оваквим карактеристикама сагледавају се као бескарактерни слабићи, те отуда метонимијски пренос ДЕО ТЕЛА – КАРАКТЕРНА ОСОБИНА. Оно што се наглашава јесте да женски полни орган метонимијски репрезентује особу мушког пола која је денунцијант.

д) У жаргону српског језика постоје и изрази за потказивача које нисмо сврстали ни у једну категорију јер их мотивишу индивидуалне семантичке компоненте: *делејаѝ*, *извор*, *уволажа*. Реч *делејаѝ* своју асоцијативну сему има у стандардном значењу ове речи: заступник, нечији опуномоћеник. У жаргону означава особу која је на одређеном месту постављена, убачена да скупља информације. Реч *извор* као изворни домен (метафора метафоре) означава особу која одаје, даље преноси информације које зна. *Уволажа* – инсект (ушара) за кога се верује да улази људима у уши и да се тамо креће (лази). То веровање је послужило као изворни домен за поступак метафоризације речи у значењу потказивач за особу која другој особи на уво преноси информације.

ђ) Позајмљенице из других језика, од којих су неке, уз помоћ посебне суфиксалне творбе ушле у жаргон су: *авер*, *бундаш*, *друкара*, *цинк*, *ѝелер*, *шмекац*, *шмекер*, *ѝиѝребер*. У поткорпусу је поред сваке речи дато значење речи у изворном језику и оне нису предмет наше анализе.

е) За речи *редњара* и *ѝиѝла*, чији нам је изворни домен непрозиран, покушаћемо да дамо тумачење. Претпостављамо да реч *редњара* потиче од глагола *редѝи* у значењу ‘ређати, стављати у ред’ – можда реч *редњара* имплицира „чекање на ред” за (о)давање информација. У *Речнику ђачкој жарѝона* пронашли смо реч *редѝи* у значењу читати, што се поклапа са послом који потказивач обавља – „очитава” информације. За реч *ѝиѝла*, чини се да је мотивација мало прозирнија: човек који је у прилици да у некој просторији сакупља информације, инсталиран је у зидове, неприметан за околину, по народној – *зидови имају уши*. Или, по аналогiji са *ѝоки-воки* апаратом, *ѝиѝла* је назив за

⁵ <http://vukajlija.com/picka> (посећен 9. марта 2015)

старије типове мобилних телефона. У том случају, дошло би до троструког поступка метафора – метонимија – метафора. Прво би обличка сема речи *циїла* послужила као метафора за такав облик телефона, а потом би, као и за реч *шоки-воки*, реч *циїла* била употребљена као извор у метонимијском преносу у коме је циљ човек, да би тек у трећем ступњу метафоризацијом добила своје жаргонско значење – потказивач.

3.3. Мотивисаност значења синонима речи *улизица*

Од три анализираних речи, жаргонски најпродуктивнија је реч *улизица*. Како *Речник српској језика* Матице српске дефинише *улизица* је онај који се радо улизује, додворава; удворица. Реч *йолїрон* је описана као човек који се улизује, улизица; уопште бескарактеран човек.

Поткорпус који смо издвојили у речницима жаргона за реч *улизица*:

анални сїелеолої _(В) – шлихтара, подрепаш, улизица који до унапређења стиже рударењем по гузи

брисобуљ _(ДА) = *брисоїуз* _(ДА) – улизица, полтрон

брисобуљ _(В) – други назив за тоалет папир... или назив за неку улизицу

буљаш _(ДА) – улизица, полтрон.

буља(ро)ш _(БГ) – полтрон, улизица

буљолиз _(ПИ) – полтрон

буљоувлакач _(ДА) – ученик који се додворава наставнику;

буљоувлакач _(ПИ) – полтрон

вазелин _(ДА), *вазелинац* _(ДА), *вазелинаш* _(ДА), *вазелинко* _(ДА) – улизица, полтрон;

вазелин(ац) _(БГ) – полтрон, улизица;

вазелинац _(ПИ) – полтрон

вазелин _(В) – улизица, особа која се константо некоме увлачи у стражњицу

їмизавац _(ДА) = *їмаз* _(ДА) – улизица, полтрон

їмаз _(В) – особа недостојна да се назове људским бићем; полтрон над полтронима, љигавац без премца; појава која се не мора посебно спремати за маскенбал, када у асортиману има хиљаде лица и увек бира оно којим ће се неком увући у завршни део леђа, звани буља, само ако има користи, или подјебати особе које му не могу користити и на тај начин нахранити своју болесну сујету;

їовнојед _(ДА) = *їмаз* _(ДА) – бескрупулозни оговарач, улизица, полтрон

їреба(ро)ш _(БГ), *їребайор* _(БГ) – улизица, полтрон

їуза _(ДА) – неспособњак; наметљивац; полтрон, улизица

їузица _(ДА) – улизица, полтрон, бескичмењак, љигавац, бескарактерна особа

їузолизац _(ДА) – улизица, полтрон

дуїелизац _(ДА) – улизица, удворица, полтрон;

- гуйелизац* (ПИ) – улизица, полтрон;
гуйелизац (БГ) – улизица, полтрон
гуйелизац (БГ) – улагивач, дупеувлакач, слихтара, чеп, љигавац, мимикријаш, подилазач, камелеон, полтрон, милоклизач, гузољуб...
гуйеувлакач (ДА), *гуйеувлакивач* (ДА), *гуйеуштеривач* (ДА) – улизица, полтрон;
гуйеувлакач (ПИ) – улизица, полтрон;
гуйеувлакач (В) – улизица (уколико се увлачи главом у нечије дупе)
гуйеувлака (БГ) – улизица, полтрон
жесџон (ДА) – (асоц. увлачи се) улизица, полтрон; *жесџончина* (ДА) – велика улизица, велики полтрон
жесџон (В) – особа која обожава да се убацује у дупе неке ко има већи статус у друштву од њега самога; у народу је због популарности добила пуно име и презиме: Жетонче Увлакошупче;
жесџон (В) – дежурни дупеувлакач; увуче се надређеном као жетон у флипер тако да ни пертле не остану напољу;
изџичка (ДА) – улизица, полтрон
курџолиз (ДА) – улизица, полтрон
лизџуз (ДА) = *лизоџуз* (ДА) – улизица, полтрон;
лиз(о)џуз (БГ) – улизица, полтрон;
лизџуз (ПИ) – улизица
лизџуз (В) – особа која се у фирми, на послу, увлачи руководећем кадру у дупе да би за себе стекао неке погодности, напредовао на послу или прикрио своју неспособност
мазало (ДА) – подмићивач; улизица, полтрон; варалица, преварант
мудолизац (ДА) – улизица, полтрон
навлакуша (ДА) – улизица, полтрон
џамџур (ДА) – улизица, полтрон
џамџур (РБЖ) – ученик који се улагује професору.
џезац (ДА) – (асоц. пеза) улизица
џечурка (ДА) – улизица, полтрон
џиџолизац (ДА) – улизица, полтрон; *џичколиз* (ДА) = *џичколизац* (ДА) – улизица, полтрон
џодреџаш (ДА) – улизица, полтрон
џодреџаш (В) – улизица, чанколизац, кукавица, бескичмењак
џосилни (ДА) – улизица
џочейџиџељ (ДА) – улизица, полтрон
расџавник (ДА) – улизица, полтрон
саџун (ДА) – улизица, полтрон
саџелиџ (ДА) – улизица, полтрон
суџозиџориј (ДА) – улизица, полтрон
џамџон (ДА) – улизица, полтрон; тампонче (ДА) – улизица, полтрон

- шаніа* (ДА) – улизица, полтрон
шаніе (В) – израз за људе који се свима увлаче у дупе
шршаш (ДА) = *шршош* (ДА) – улизица, полтрон;
шршаш (ПИ) – полтрон
убацшика (ДА) – улизица, полтрон
убуљашор – особа која, зарад малих уступака, подилази другој под кожу, односно у дупе; алтернативни израз за појмове увлакача, дупелизац, шлихтара, улизица, полтрон, чепуља;
уложак (ДА) – улизица, полтрон
увалић (БГ) – особа која се некоме пришљамчи
увлакуша (ДА) = *увлака* (ДА) = *увлакач* (ДА) = *увле* (ДА) = *увлакачевић* (ДА) = *увлачник* (ДА) – улизица, полтрон;
увлака (ПИ), *увлакач* (ПИ) – улизица, полтрон
уцур (ДА) – улизица, полтрон
фемика (ДА) = *фемка* (ДА) – улизица, полтрон
цик-цак (ДА) – (асоц.: вага) улизица, полтрон
чей (ДА) = *чейсон* – улизица, полтрон.
чей (БГ) – улизица, полтрон;
чей (ПИ); *чѐйа* (ПИ) – улизица, полтрон;
чей (В) – шлихтара, дупелизац, увлака; неко ко уме да се зарад сопствене добробити увуче надлежном професору или шефу чврсто и тесно попут обрнутог пампура кад се набије назад у отворену боцу, без трунке срама од својих колега
чѐйуља (ДА) = *чѐйуљка* (ДА) – улизица, полтрон
чѐйуља (БГ) – улизица, полтрон
чѐйуља (ПИ) – улизица, полтрон
чѐйуљ(а) (РЂЖ) – особа која се улизује, умиљава; полтрон
чѐйуља (В) – женка од чепа
чмар (БГ) – улизица, полтрон (под овим значењем нема је у речнику ДА) *чмариша* (ДА) = *чмарко* (ДА) = *чмароња* (ДА) = *чмаруља* (ДА) – улизица, полтрон
чмар(иша) (БГ) – улизица, полтрон; *чмарко* (БГ) – улизица, удворица, *чмаруља* (БГ) – улизица, полтрон; *чмаруша* (БГ); – улизица, полтрон
чмарко (ПИ) – улизица; *чмаруља* – улизица
чмарољуб (ПИ) – велика улизица
чмарољуби (В) – полтрони у свом ултимативном издању; особе којима се живот своди на љубљење туђих дупета јер су неспособни да сами нешто ураде и увек ће стајати иза некога јачег, било ментално ил' физички; бескичмењаци без трунке морала и својега ја; неретко су пакосни и незадовољни са својим животом или са самима собом па желе да се и други тако осећају; особе које ће рећи било шта и то тако слаткоречиво да ћеш помислити да су ти најбољи пријатељи и да им можеш казати све,

макар то била твоја највећа тајна; лако се зезнути, јер ће после тога одмах отићи код друге жртве да јој то све испричају и скувају попару само да би могли да гледају са стране и уживају у туђим мукама;

чуџа-чуџс (ДА) – улизица, полтрон

шлихџи (ДА) = *шлихџара* (ДА) = *шлихџер* (ДА) = *шлихџос* (ДА) – улизица, полтрон;
шлихџар(а) (БГ) = *шлихџер* (БГ) – улизица (нем. *schlichten* – глачати, мазати, изгладити)

шлихџер (РБЖ) – чепуљ – в. чепуљ

шлихџара (В) – особа којој је лепше у тудјем д*пету, него на чистом ваздуху

шлихџара (В) – особа која се увлачи у аналне и друге отворе другима у циљу остваривања личног интереса, ради напредовања на послу, школи и сл.

шојка (ДА) – улизица, полтрон

шџекер (ДА) – улизица, полтрон

шџекер (В) – чепуља, шлихтара, увлакач; лик који воли да се штека некоме, првенствено ради бољег радног места или какве друге користи;

шџекош (ДА) – улизица, полтрон

шџак (ДА) – улизица, полтрон

Корпус који се тиче жаргонске метафоризације речи *улизица*, сврстали смо у неколико категорија. Најбројнију категорију чине речи чији је изворни домен *стражњица*, потом следе *подмазивање*, *зайушач*, *убацивање*, *уџијање*, *живоџиња*, *робне марке*. Остале речи нису разврстане по категоријама већ имају засебне асоцијације.

а) Највећи број жаргонизама за *улизицу* свој изворни домен има у речима које се односе на стражњицу: *анални сџелеолоџ*, ‘буља’ (*брисобуљ*, *буљаши/буљарош*, *буљолиз*, *буљоувлакач*, *убуљаџор*), ‘гуза’ (*џуза*, *џузица*, *џузолизац*, *брисоџуз*, *лизџуз*, *лиз(о)џуз*), ‘дупе’ (*дуџелизац*, *дуџеувлакач*, *дуџеувлакивач*, *дуџеуџеривач*, *дуџеувлака*), ‘тртица’ (*џрџиаш*, *џрџиош*), ‘чмар’ (*чмар*, *чмариша*, *чмарко*, *чмароња*, *чмаруља*, *чмаруша*), ‘шупак’ (*шџак*). То значи да је, на асоцијативном плану, категорија „стражњица” најпродуктивнија као изворни домен за реч улизица у омладинском жаргону српског језика. Омладина улизицу перципира као особу која се додворава некој другој особи, брише и љуби стражњицу и увлачи се у њу. Асоцијација је изузетно негативна, јер показује какви су когнитивни (суп)културни модели активни, тј. на који начин креатори жаргона сагледавају улизице и какав је став те друштвене групе према њима. Уочавамо и могућност за нове жаргонске синониме који би били хомоморфно асоцирани: *стражар* < *стражњица*, те би појмовна метафора гласила: УЛИЗИЦА ЈЕ СТРАЖАР и УЛИЗИВАЊЕ ЈЕ СТРАЖАРЕЊЕ.

б) У категорију коју смо назвали „подмазивање” сврстали смо следеће речи: *вазелин*, *вазелинац*, *вазелинаш*, *вазелинко*, *мазало*, *суџозиџориј* и, као варијација – реч *саџун* „који клизи”. Четири речи које у основи имају именицу *вазелин*, за-

тим реч *мазало* и *сујозијџориј* имају заједничку сему са значењем: производ за подмазивање. Опет, све асоцијације као крајње „одредиште” имају стражњицу, тако да је ова категорија у вези са претходном коју смо навели као прототипску у тумачењу улизице у жаргону српског језика. Иако *сајун*, као изворни домен нема исте особине као наведена три појма – не имплицира масноћу, он, ипак, може служити за подмазивање, чињење нечега глаткијим – што је суштинско обележје за поимање улизице као „глатко увлачење у стражњицу”, тако да би појмовна метафора била УЛИЗИВАЊЕ ЈЕ ПОДМАЗИВАЊЕ.

в) „Запушач” као изворни домен јавља се у следећим речима: *џамџур*, *чеј*, *чејсон*, *чеја*, *чејуља*, *чејуљка*, *џочейишељ*. У овој категорији постоје две речи, од којих именица *чеј* има различите суфиксалне (у речи *џочейишељ* и префиксално-суфиксалну) варијације. *Памџур* је запушач за боце, чеп. У жаргону српског језика ова реч за потказивача своју асоцијацију има у прототипској категорији – стражњици, и начину на који се перципирају особе које су улизице – оне се „увлаче у стражњицу” као што се лек у облику чепа ставља у чмар или пампур у боцу. На *Вукајлији* смо нашли додатно појашњење за глагол *чејиши се*: „Повлађивати некеме у толикој мјери да сте са њим постали присни попут медицинских чепића који се узимају ректално, односно анално. Има исто значење као увлачење у дупе, улизивање...”⁶

г) У категорији „убацивање” која садржи речи: *шикекер*, *шикекош*, *жејџон*; *џанџа*; *расџавник*; полтрон је сагледан као особа која се негде убацује, негде улази. У *Речнику* Матице српске, *шикекер* је направа прикључена на довод електричне струје која служи за прикључивање потрошача електричне енергије. Изворни домен речи *шикекер*, *шикекош* препознајемо у семи „прикључивање”, јер се човек који се додворава другоме „прикључује” на њега. Иако недовољно прозирну, мотивацију за реч *расџавник* можемо тражити у овој категорији – раставник се убацује да би две ствари раставио. Будући да је највећи број асоцијација за улизицу у жаргону српског језика повезан са стражњицом, претпостављамо да је реч *расџавник* по изворном домену слична са речју *џанџа* која означава врсту доњег веша, и да је у вези са средишњом линијом стражњице кроз коју пролази. Линија која полови стражњицу на два једнака дела међу омладином се шаливо назива „ожиљак од секире”. *Жејџон* је округла, пластична или метална плочица слична новцу која се кроз узани отвор убацује у неку врсту контејнера. Асоцијација са улизицом се проналази у комбинацији „убацивања” и окружења самог отвора који је готово увек симетричан, што је, опет, недвосмислено повезано са симетричношћу и физиологијом стражњице. Појмовна метафора би гласила: УЛИЗИВАЊЕ ЈЕ УБАЦИВАЊЕ.

д) Изворни домен за речи у категорији „упијање”: *џамџон*, *џамџонче*, *уложак*, *џик-џак* јесу средства за сакупљање телесних течности. Може бити

⁶ <http://vukajlija.com/cepiti-se/122836> (посећен 9. марта 2015)

поткатегорија категорије „убацивање” или „запушач” јер наведени изворни домени значе нешто што упија телесне течности, а убацује/ставља се између ногу. Асоцијација је изразито негативна, јер креатори жаргона српског језика улизице поистовећују са средствима која упијају отпадне телесне течности особе којој се додворавају, тј. они сматрају да удворицама ни то не би било страшно: УЛИЗИВАЊЕ ЈЕ УПИЈАЊЕ ОТПАДНИХ ТЕЛЕСНИХ ТЕЧНОСТИ. На *Вукајлији* има и објашњење да је полтрон хуманоидни тампон за ректалну употребу.⁷

ђ) Неколико животиња је због одређених особина послужило као изворни домен за реч улизица, због чега смо ову категорију смо назвали „животиња”: *џмизавац*, *џмаз*, *шојка*. Речи *џмизавац* и *џмаз* у значењу полтрон асоцијативно су везане за животиње – рептиле чији су закржљали удови и гмижући начин хода послужили као асоцијација за морално хендикепираног човека који „пузи” уз особу којој се додворава: УЛИЗИВАЊЕ ЈЕ ГМИЗАЊЕ. Што се речи *шојка* тиче, то је птица врапчарка која добро опонаша различите гласове, те је њена особина да буде у сагласју с неким послужила као изворни домен за категорисање речи полтрон као циљног домена: УЛИЗИВАЊЕ ЈЕ ОПОНАШАЊЕ/САГЛАСЈЕ.

е) У продукцији жаргонских речи са значењем полтрона јављају се и „робне марке” које су послужиле као изворни домен: *џик-џак* (вата), *џуџа-џуџ* (лизалице). *џик-џак* вата је поменута у категорији „упијање”, а лизалица *џуџа-џуџ* везује се за глагол лизати, који је продуктиван у сложеницама са значењем речи улизица. У *Речнику* Матице српске глагол *улизати* значи овлажити језиком, зализати, олизати; загладити лижући (длаку); глатко зачешљати; додворити се.

ж) Некатегорисане жаргонске речи за улизицу: *саџелиџи* – изворни домен се пресликава из кружног кретања око неког тела (коме се полтрон додворава). Реч *џечурка* за нас нема најјаснију мотивацију као изворни домен, тако да значење претпостављамо на основу неких карактеристика печурке. Печурка је биљка, расте на влажном тлу, у сенци. Будући да је највећи број изворних домена у вези са стражњицом, место где *џечурка* расте је тамно и влажно – такво је и место где стоје *џанџа* и *расџавник*.

з) Речи које нису творене процесом метафоризације, већ суфиксалном деривацијом адаптираних основа – позајмљенице из немачког језика: *џлихџи*, *џлихџар(а)*, *џлихџер*, *џлихџос* (нем. *schlichten* – изгладити). Из руског језика имамо позајмљеницу *џосилни* (војник додељен старешини, кува кафу, разноси пошту – данашњи ђата).

За одређени број лексема са значењем *улизице* сматрамо да су имале метонимијску мотивацију – настале су од идиоматских израза који евоцирају конкретне менталне слике (Расулић 2010: 53), нпр. реч *џиџи џог реџом* > *џог-реџаш*, или од жаргону својствених израза који указују на то какве су менталне представе креатора жаргона наспрам улизица и процеса улизивања: *џреба-*

⁷ <http://vukajlija.com/poltron/441726> (посећен 9. марта 2015)

ији се од некоја за нешијо > њребарош, лизаји некеме дује > дујелизац, љубији некеме чмар > чмарољуб. Ови изрази су каснијим процесом супстантивизације и специфичним суфиксима метафорички лексикализовани као жаргонизми. Издајамо два поступка:

и) За неке речи из корпуса поступком девербизације се посуђује изворни домен којим се, суфиксацијом карактеристичном за жаргон или нултим наставком, добијају именице типа *potina agentis* у значењу улицице: *њреба, њребарош, њребайор* (гребати), *изјичка* (изаћи / вирити из пичке), *навлакуша* (навући нешто), *ијезац* (пезити некеме), *убацшика* (убацити), *уцур* (уцуривање), *увалић, увлакуша, увлака, увлакач, увле, увлакачевић, увлачник* (увалити), *фемка, фемика* (фемкати се, претварати се).

ј) Изворни домен неких жаргонизама је сложен и гради се по обрасцу глаголска радња + део тела: лизати + дупе/гуза/курац/мудо/пица: *курцолиз, мудолизац, ијицолизац, иичколиз, иичколизац*; увлачити + буља/дупе: *дујеувлакач, дујеувлакивач, дујеувлака*; буљоувлакач; љубити + чмар: *чмарољуб*; брисати + буља: *брисобуљ*; јести + говно: *јовнојег*.

На *Вукајлији полирон* је дефинисан као класа хуманоидних бескичмењака која коегзистира у дебелом цреву ауторитативне особе. Разни су називи за полтроне и сви они дескриптивно објашњавају тесну везу између усног отвора паразита и завршног дела дигестивног тракта домаћина.⁸

4. Закључак

Анализа речи *лажов, ијиказивач* и *улицица* са становишта њихове реализације у нестандартном варијетету српског језика показује изразиту продуктивност синонима. Реч *лажов* има око тридесет синонима, *ијиказивач* око тридесет и четири, док је *улицица* са педесет и четири прва на листи, чиме је потврђено да „жаргон боље подноси синониме него што то чини економичност стандардног језика” и да је „популарност неке појаве осликана жаргонским синонимима за дату појаву” (Чанак 2005: 210–211). Уколико узмемо у обзир цео корпус – синониме са различитим суфиксима, а не само оне које смо побројали као одреднице, долази се до податка да њихов број прелази стошездесет.

Уопштено говорећи, свим речима из корпуса се може приписати негативни асоцијативни набој, јер се у њима осећа потреба младих да деградирају особе са оваквим особинама – кроз семантичке компоненте које су учествовале као мотивациона база за асоцијативно повезивање двају семантичких садржаја увидели смо психосоцијалне ставове креатора омладинског жаргона наспрам особа које су их мотивисале на такву номинацију. То што су многе стандардне речи

⁸ <http://vukajlija.com/poltron/466030> (посећен 9. марта 2015)

добиле своја жаргонска значења, говори у прилог њихове полисемантичности и о метафори као механизму у том процесу.

Од многих речи које смо анализирали успели смо да у поткорпусу образујемо категорије на основу заједничких семантичких компонената које су делили сви чланови. Тиме је показано да креатори омладинског жаргона у српском језику концептуализују анализирани појмове уз помоћ метафоричних модела који имају сличне мотивационе семе. Речи *лажов* и *пошказивач* имају четири, односно три категорије и оне су разнородне по самој врсти асоцијација, док смо за реч *улизица* издвојили седам категорија од којих се четири образују око прототипа „стражњица”. Од ове три речи, реч *улизица* има највећи број синонима у жаргону и овом прототипском асоцијацијом показује наглашен негативни став омладине према појави удвориштва.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрић, Драгослав (2005). *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*. Београд: Zepher Book World.
- Бугарски, Ранко (2003). *Жаргон*. Београд: Библиотека ХХ век.
- Герзић, Боривој (2012). *Речник српског жаргона и жаргону сличних речи и израза*.
- Гортан-Премк, Даринка (1997). *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: САНУ.
- Драгићевић, Рајна (2010). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Имами, Петрит (2007). *Београдски фразерски речник*. Београд: ННК Интернационал.
- Клајн, Иван (2002). *Творба речи у савременом српском језику. Део 1, Слањање и ирефиксација*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Кликовац, Душка (2004). *Метафоре у мишљењу и језику*. Београд: Библиотека ХХ век.
- Кнежевић, Зорица (2005). Називи занимања у жаргону. *Прилози проучавању језика*. 35: 197–205
- Милојковић, Мирјана (2000). *Речи – речник ђачког жаргона*. Вршац: Виша школа за образовање васпитача.
- Расулић, Катарина (2010). Аспекти метонимије у језику и мишљењу. *Theoria*.3: 49–70.
- РМС: *Речник српског језика* (2011). Нови Сад: Матица српска.
- Станојчић, Живојин (2012). *Грамаџика српског језика за гимназије и средње школе*. Београд: Завод за уџбенике.
- Чанак, Маријана (2005). Обележја новосадског омладинског жаргона са речником. *Прилози проучавању језика*. 36: 207–234.

*

- Barcelona, Antonio (ed.) (2003). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Kövecses, Zoltan (2002). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford University Press.
- Lakoff, George, Mark Johnson (1980). *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press.
- Lakoff, George (1987). *Women, fire and dangerous things*. The University of Chicago Press.

Marijana Bajin

THE MEANING MOTIVATION OF SYNONYMS OF THE WORDS LIAR,
INFORMER AND CRAWLER IN SERBIAN YOUTH JARGON

Summary

On the joint theoretical framework of componential analysis and cognitive linguistics in this paper we analyse the meaning motivation of synonyms of the words liar, informer and crawler in Serbian youth jargon. The semantic features that served as a motivation source for new semantic realization were extracted and, on the basis of them in the categorisation process, conceptual metaphors were given.

Key words: semantic features, source domain, target domain, categorisation, conceptual metaphor.

Мр. Маријана Бајин
Висока техничка школа струковних студија
11000 Београд
Србија
Имејл: *marijanaperovic@yahoo.com*